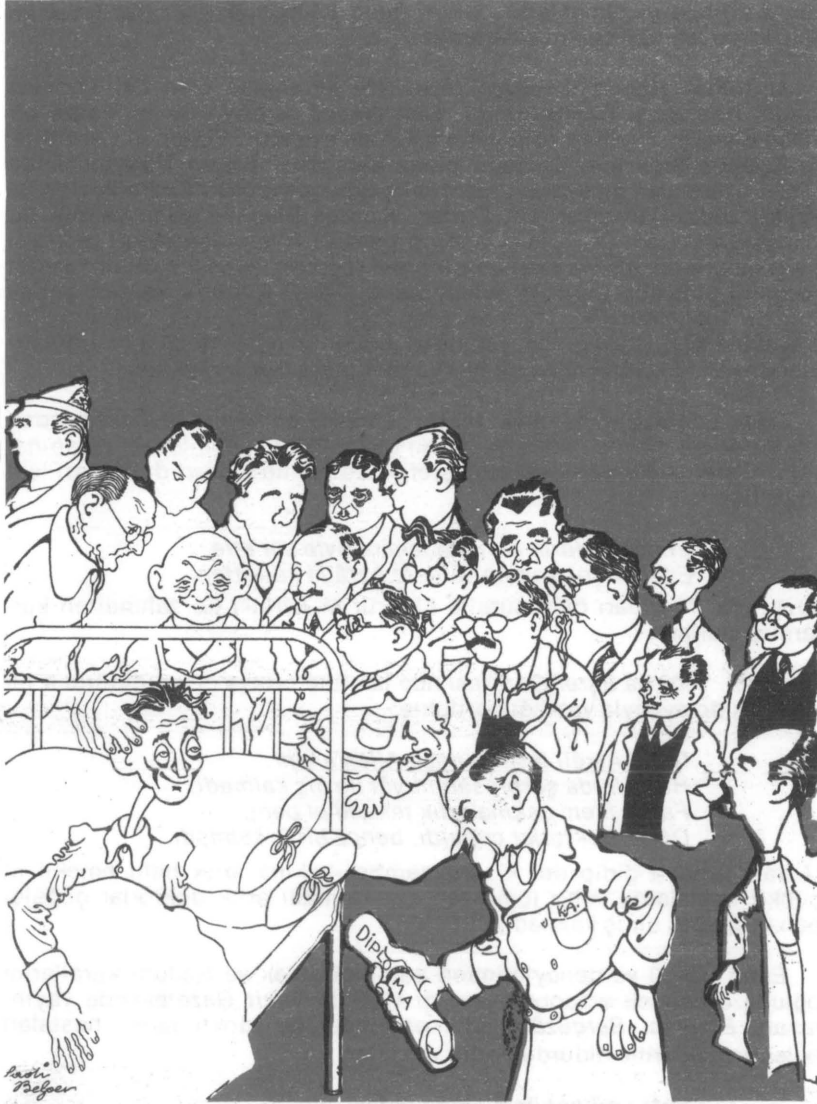

Türk edebiyatında doktor ve eczacı motifi

Prof. Dr. Dr. Aslan Terzioğlu
Dr. Nuran Yıldırım

Yurdumuzda, bugünkü anlamda, doktor ve eczacıların ortaya çıkışı 19. yüzyılda tıpta modernizasyon çalışmaları sonunda olmuştur. 1827'de Tıbhâne-i Âmire'nin açılması ile başlayan yenileşme faaliyetini 1839'da açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne izler. Burada herhangi bir sebepten dolayı tıp derslerine devam edemeyen öğrenciler eczacı ve cerrah sınıflarına ayrılıyorlardı. 1867'de kurulan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne'de ise 8 sene okuyanlar doktor, 5 sene okuyanlar da eczacı oluyordu. Bu okul ilk sivil eczacılarını 1872'de ilk sivil doktorlarını da 1875'te mezun etmeye başladı. İlk mezunlar arasında azınlıkların daha fazla olduğu görülmele beraber sonraları bu durum değişmiştir.

Doktor ve eczacı tiplerinin edebiyatımıza girmesi de bu tarihleri takip eden yıllarda olmuştur. Edebiyatımızda ilk doktor tipini Mehmet Murat (Mizancı)'ın 1890/91 yılında yayınlanan *Turfanda mı Yoksa Turfa*

Edebiyatımızda ilk doktor tipine Mizancı Murat'ın Turfanda mı Yoksa Turfa mı? adlı romanında rastlanır.

mı? adlı romanında görüyoruz. Cezayir eşrafından Mansur Fransa'da tıp eğitimi gördükten sonra İstanbul'a gelir. Bir taraftan doktorluk yaparken diğer taraftan da Hariciye'ye memur olur. Fakat Hariciye'deki kalem arkadaşlarının hiçbir iş yapmadan aylık almaları onu rahatsız eder. Onlar gibi olmayı kendine yakıştıramadığı için buradan ayrılır.

Yine 1890/91'de yayınlanan Nâbizâde Nâzım'ın *Karabibik* adlı hikâyesinde Terme'de doktorluk yapan Rum Dr. Linardi karısının tahakkümü altında yaşamaktadır. Onun genç erkeklerle olan maceralarını bilmesine rağmen sesini çıkaramaz.

Abdülhak Hâmid'id *Finten* piyesinde bir İngiliz olan Dr. Thomas Verem Hastanesi Başhekimidir. Son derece terbiyeli ve iyi kalpli bir insan olan Dr. Thomas kötü yürekli Finten'e âşıktır. Finten'in Lord Dick ile evlenebilmek için kurduğu plana âlet olur. Verem Hastanesi'nde ölmek üzere olan bir kızı uyutup ölmüş gibi gömdürür. Sonra Finten ile birlikte mezardan çıkarırlar. Finten, Kontes Blanche adını verdiği bu kızı sevgilisi Lord Dick ile evlendirip Lord Dick'ten olan hilkat garibesi gayri meşru çocuğuna resmen bir anne verecek, Blanche ölünce kendi kocasını öldürtüp Lord ile evlenecektir. Fakat Finten'e yardım etmek için bu işe giren Dr. Thomas Blanche'i tanıyınca ona bağlanıp himayesine alır, sağlığı ile yakından ilgilenip iyileşmesi için uğraşır. Blanche Dr. Thomas'ın iyi bir hekim olduğunu düşünmektedir.

Eşref'e göre doktorlar Azrâil gibidirler, insanları tedavi edecek yerde öldürürler.

Türk Edebiyatının ünlü hiciv şairlerinden Eşref'in kaleminden doktorlar da payını almıştır. Mısır'da 1908'de yayınlanan *Hasbihal Yahut Eşref ve Kemâl* eserinde Eşref Abdülhamid II devri doktorları için şöyle der:

*Etibba öldürür kim hastegâni öyle sür'atle,
Ederler çok zaman vâreşte Azrâil'i külfetten.*

(Doktorlar hastaları öyle süratle öldürür ki Azrail'i bu zahmetten kurtarmış olurlar)

Eşref, 1909'da *Eşref Gazetesi*'nde İzmit'te ortaya çıkan öldürücü bir hastalık dolayısıyla yazdığı dörtlükte:

*Gitse Azrâil lâyıktır dese Allah'a kim:
Hastalarda şûrb-i semmiyât ile dış kalmadı,
Fahr-ı âlem aşkına artık tekaüd et beni,
Çünkü doktorlar çoğaldı, bence bir iş kalmadı.*

(Azrâil Tanrıya gidip der ki: Peygamber aşkına artık beni emekli et çünkü hastalarda zehir içmekten dış kalmadı artık doktorlar çoğaldı bana yapacak bir iş kalmadı)

Eşref görgü ve deneylerinden edindiği ahlak ve toplum kurallarını oğluna öğretmek amacıyla yazdığı 1929'da *Vakit Gazetesi*'nde yayınlanan *Eşref'in Bergüzârı* adlı eserinde de doktorların hastaları iyileştireceklerine öldürdüklerini vurgular:

*Hıfz-ı sıhhat ile âlemde tedavi edecek
Her zaman kendisidir kendisini insânın;
Doktorun hastalara verdiği ekser reçete
Sanki celbiyyesidir mahkeme-i kübrânın.*

(İnsan kendi kendisini tedavi edip sağlığını korumalıdır. Doktorların verdiği reçetelerin çoğu kıyamet günü kurulacak Tanrısal mahkeme için bir çağrıdır)

Neyzen Tefvik de doktorları mezarda ölü yiyen haşerelere benzetererek hicvetmiştir:

*Bir hazâkatzedeyim, midemi tıp tepti benim,
Kırk katır tepseydi yıkılmazdı bu muhkem bedenim
Kapladı her yanımı sancı, elem, ağrı, bere,
Bir mezar oldu cihân, sanki etibba haşere.*

(Midemi tıp tepti, yetenekli bir hekimin kurbanıyım. Kırk katırın tepmesiyle yıkılamayacak kadar sağlam olan vücudumu sancı ve ızdırap kapladı. Sanki dünya bir mezar oldu doktor da haşere)

Reşat Nuri Güntekin'in 1922 yılında yayınlanan *Çalılıkusu* romanında yaşlı ve babacan bir doktor olan Hayrullah Bey güzelliği yüzünden başı sık sık derde giren öğretmen Feride'yi kızı gibi sever ve korur. Çevrede yanlış anlaşılan bu ilgi dedikoduların artmasına yol açar. Doktor dedikoduları önlemek için Feride ile kâğıt üzerinde kalan bir evlilik yapar.

Halit Ziya Uşaklıgil'in 1901'de Servet-i Fünûn'da tefrika edilmeye başlanan ve Servet-i Fünûn kapatılınca ancak 1924'te basılabilen *Kırık Hayatlar* adlı romanında Avrupa'da okumuş olan Dr. Ömer Behiç'i görüyoruz. Evine ve çocuklarına bağlı dürüst bir hayat sürmekte olan Dr. Ömer Behiç hoppa bir kız tarafından tedavi amacıyla çağrılır. Aralarında gizli bir ilişki başlar. Bu sırada doktorun kızı menenjit olur. Çocuğunun hastalığı yüzünden duyduğu acı, sevgilisine düşkünlüğü ve saygı duyduğu eşine karşı görevini yapamamak doktoru huzursuz etmektedir. Kızının ölümü genç doktoru evine döndürür.

Peyami Safa'nın *9'ncu Hariciye Koşuşu*'nda 15 yaşında bir çocuk bacağındaki kemik hastalığı yüzünden hastane hastane dolaşmaktadır. Bu arada bir akrabasının kızını sevmeye başlar. Fakat kızı Ragıp Bey adında bir doktor istemektedir. Kıskançlığı ona heyecanlı ve bunalmış günler yaşatır. Sonunda hastaneye yatıp ameliyat olur. Psikolojik tahlillerin ağırlık taşıdığı bu romanda hastanelerdeki doktorların müşfik davranışları vurgulanmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek'in 1938'de basılan *Bir Adam Yaratmak* oyununda ruh hastalıkları doktoru Dr. Nevzat'ın özel bir kliniği vardır. Ünlü bir yazar kaza sonucu cinayet işler. Dr. Nevzat onu kendi kliniğinde tedavi ederek reklamını yapmak ister. Fakat yazar devlet hastanesinde tedavi edilme şartıyla teslim olur.

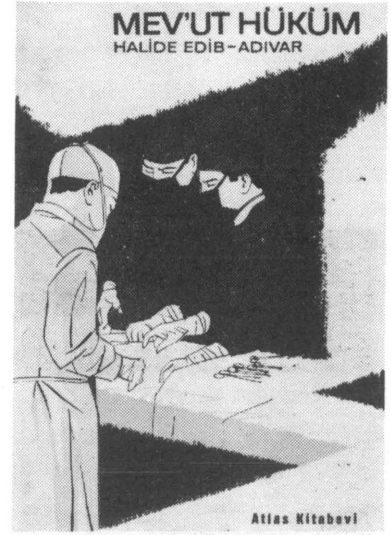
Halide Edip Adıvar'ın 1917'de basılan *Mev'ud Hüküm* romanının asıl kahramanı Dr. Kasım Şinasi ilim aşkıyla gittiği Almanya'da tıp okumuştur. İç Hastalıkları ve Sinir Hastalıkları Mütahassısı olarak İstanbul'da muayenehane açar. Avrupa'da gördüğü en son tedavi metodlarını uygulayarak mesleğini başarılı bir şekilde yürütür. Ciddi ve yetenekli bir doktor olarak ün kazanır. Fakat Avrupa'da alıştığı bilimsel çevreyi İstanbul'da bulamaz. Ona göre doktor arkadaşlarının hiçbiri bilim adamı değildir. Uzun tecrübeler neticesi diye gösterebilecekleri ciddi eserleri yoktur. Hastalarını muayene edip ilaçlarını verdikten sonra mesleklerine ait herşeyi yaptıklarını kabul edip basit bir tıp memuru olarak kalmışlardır.

Dr. Kasım Şinasi hastası Sara ile evlenir. Sara'nın ilk kocasından aldığı zührevi bir hastalığı tedavi eder. Eski kocasının hastalık nedeniyle feci bir şekilde ölmesi üzerine Sara'da bir endişe başlar; ya onun gibi ölürse veya annesi gibi çıldırırsa? Dr. Kasım böyle bir durumda Sara'ya kendisini ani ve kesin bir şekilde öldüreceğine söz verir. Fakat sonunda karısına, kıskançlık yüzünden, uyurken yüksek dozda morfin şırınga eder.

Halide Edib'in *Son Eseri* (1919) romanında İstanbul'un ünlü cerrahlarından Dr. Sabri süslü ve telaşlı bir adamdır. Dr. Şadi ise olayları abartarak anlatan nazlanarak lâfı uzatan bir kişidir.

Kalb Ağrısı'nda (1924) Halide Edib bir doktorla nişanlı olan güzel Zeyno'nun bir subayla arasındaki aşkın yarattığı kalb ağrılarını anlatır. Bir doktor kızı olan Zeynep'in nişanlılığı Dr. Safvet, kocaman gözlükleri, büyük kafası ile bir bilgin havası taşır. Zeyno, Hasan adındaki subaya duyduğu aşk nedeniyle Safvet'le evlenemeyeceğini hissedince durumu dürüstçe açıklar. Bunun üzerine Safvet de mesleği ile ilgili araştırmalar yapmak üzere Almanya'ya gider.

Kalb Ağrısı'nın devamı olan *Zeyno'nun Oğlu* 'nda Avrupa'dan dönerek Tıbbiye'de hocalık yapan Dr. Safvet sıtma araştırmaları yapmak üzere Diyarbakır'a gider. Fikirlerini batılı yazarlardan alan Dr. Safvet kaynağı ister doğu ister batı olsun daima iyi, doğru, güzel ve faydalının yanındadır. Dr. Safvet Türk Ocağı'nın en eski üyelerindedir. Ona göre Türk Milliyetçisi başka milletlerin yüzünü ucuz bir maske halinde suratına takmayan adamdır.

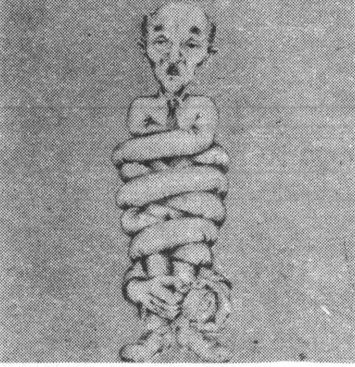

Halide Edip Adıvar
romanlarında doktor kişileri
oldukça sık kullanan bir
yazarımızdır. Bu doktorların
hepsi mesleklerine dört elle
sarılan fedakâr ve kusursuz
insanlardır.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Ahmet Hamdi Tanpınar

dersleri romanı

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü romanındaki Ramiz, Viyana'da tıp sahsil etmiş ve psikanalize merak sarmış bir doktordur.

Dr. Safvet Diyarbakır'da bir kaza sonunda yaralanan bir genç kıza tedavi eder ve onunla evlenir. *Tatarcık*; 1939'da basılan bu romanında Halide Edib Cumhuriyet neslinin bir kesitini verir. Tıp tahsil eden Hasan, Zeyno'nun Oğlu romanındaki Haso çocuktur. Geçirdiği ağır tecrübeler ona kuvvetli ve sabit bir karakter kazandırmıştır. Erenköyü'nde oturur. Çevresi hep aydınlarla doludur. Hasan doktor olacaktır ve kendi ideal arkadaşını da fakülteden seçmiştir. Bu Vedide isminde bir genç kızdır. *Âkile Hanım Sokağı*'nda Halide Edib kalabalık bir doktor çevresi verir. Yeni Türkiye'yi kuracak meslek sahibi olumlu tipler arasında Dr. Sadri Köksal, Dr. Feyzi ve Dr. Gülbeyaz ile bunların doktor arkadaşları dikkati çeker. Çok güzel ve iyi bir insan olan Dr. Gülbeyaz, Dr. Sadri Köksal'ın asistanlığını yapmakta ve mesleğini de çok sevmektedir.

Yine Halide Edib'in 1958 yılında *Milliyet Gazetesi*'nde tefrika edilen *Kerim Ustanın Oğlu* adlı eserinde Kasım Amerika'da iyi bir okulda tıp öğrenimi görür. Yurda dönüşünde şöhret ve paraya kavuşur. Meşhur olması sadece yetenekli bir doktor olmasından dolayı değildir. Amerika'dan yeni gelmiş olması kendisine gösterilen rağbette büyük rol oynar. Dikkatini çekmeye çalışan hastalarından bir kadının intiharı üzerine Dr. Kasım muayenehanesindeki yardımcısı ile bir mantık evliliği yaparak özel hayatı ile meslek hayatını birleştirir.

1959'da *Cumhuriyet Gazetesi*'nde tefrika edilen *Sevda Sokağı Komedyası* romanında Halide Edib Abdülhamid devrinden Cumhuriyet'e kadar uzanan bir devri işler.

Dr. Kerim evlidir. Karısına ve çocuğuna bağlı olmakla beraber maceraları da vardır. Kendisinin; karısı, gönül eğlendireceği kadınlar ve kafa, ruh ve iç varlığını dolduracak kadınlar olmak üzere üç tür kadına ihtiyacı olduğu görüşündedir. Yanında çalışan Leylâ'nın üçüncü ihtiyacına cevap vermesini ister. Leylâ doktora âşık olduğu halde kendisine ters gelen bu ilişkiye girmez. İşinden ayrılarak hastanede çalışmaya başlar.

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'ndeki Dr. Ramiz Viyana'da tıp tahsil etmiş iyi bir doktordur. Çok parlak diplomaları vardır. Psikanalize merak sarmış ve bir müessesede bu konuda iki sene çalışmıştır. Ona göre cinayet, hastalık, sefalet gibi herşeyin altında psikanaliz vardır. Kendisine psikanalizle memlekete yön verecek bir makam vermedikleri için herkese ve herşeye dangındır. Viyana'dan döndüğünden beri hemen hemen yalnız yaşamaktadır. Bir Psikanaliz Cemiyeti ile bir İspirtizmacılar Klübü kurar. Realitenin dışında yaşayan insanların boş hayatlarının anlatıldığı bu romanda Dr. Ramiz de hayal dünyasında yaşayan tiplerden biridir.

Ölüm bir Kurtuluş mu?: Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yazdığı bu romanda Dr. Nusrat Hulki Bey Divanyolu'nda bir muayenehane açar. Fakat muayenehanesine hiç hasta gelmemektedir. Bunun üzerine Dr. Nusrat Hulki Bey dikkati çekecek yeni bir ihtisas dalı kurmayı düşünür. Sonunda ihtisasını intihar üzerine kurmaya karar verir. İşe gazetelere intiharlar hakkında dikkate değer makaleler göndermekle başlar. Yeteri kadar ilgi çekince bu defa da "İntihar Mütahassısı Doktor Hüseyin Hulki" imzası ile bir ilan verir. İntihar etmeyi düşünenler ve yakınlarının intihar edeceğinden korkanlar kendisine başvurmaya başlarlar. Böylece hastaları gittikçe çoğalır ve ünlü bir hekim olur.

Samim Kocagöz'ün *Sam Amca* adlı hikâye kitabında yer alan *İnce Hastalık* hikâyesinde köylü Süleyman hasta kızını kasabaya hükümet doktoruna götürür. Aydınlık yüzlü yumuşak sesli doktor Süleyman'a kasabaya satmak için getirdiği yumurta, yağ ve kaymağı bundan böyle kızına yedirmesini, onun ancak bu şekilde iyileşeceğini söyler. Süleyman her ne kadar kızına yedirmesi gerekenlerin parasını hesaplarsa da kendisine güven veren doktorun sözünü dinleyecektir.

Tarık Dursun K.'ın *Yabanın Adamları* adlı hikâye kitabındaki *Ikürtaj* hikâyesinde yaşlı bir doktorun para karşılığında yaptığı kürtaj anlatılır. Kasaba eşrafından ihtiyar Hacı ilişki kurduğu genç kadın hamile kalınca doktorla pazarlık ederek çocuğu aldırır. Doktor kürtaj sınırlarını

geçen çocuğun alınması ile doğabilecek tehlikeli durumlardan korkarsa da paranın cazibesine kapılarak kürtajı yapar.

Edebiyatımızda eczacı tipi çok azdır. Yakın zamanda televizyonda da gösterilen *Fazilet Eczanesi* adlı oyun Haldun Taner'in 1935'te yayınlanan *Eczanenin Akşam Müşterileri* adlı hikâyesinin genişletilerek oyuna dönüştürülmüş şeklidir. Boğaziçi'nde eczacılık yapan yaşlı eczacı Bay Sadettin Dertsavar hazır ilaçları küçümsemekte, ilacın havanda dövülerek elle yapılması gerektiğine inanmaktadır. Bazı ilaçların hammaddelerinin bulunamaması, hammaddelerin pahalılaşması ve fabrika ilaçlarına güvensizliği yüzünden geçim sıkıntısına düşer. Fabrika ilaçlarını eczanesine sokmayan Sadettin Bey aynı duyguyu Eczacılık Fakültesi'nde okuyan oğluna da aşılılamaya çalışır. Fakat oğlu babasının ölümünden sonra fabrika ilaçları satarak eczaneyi iflastan kurtarır.

Edebiyatımızda eczacı tipi çok azdır. İlk sözü edilecek örnek, Haldun Taner'in Fazilet Eczanesi adlı oyunudur.

Edebiyatımızda görülen bu doktor tiplerine kısaca bir göz attığımızda Dr. Linardi (Rum) ve Dr. Thomas (İngiliz) dışındakilerin Türk olduğunu görürüz. Bunlar genellikle Fransa, Almanya, Viyana ve Amerika'da öğrenim görmüşlerdir. İçlerindeki tek hanım Dr. Gülbeyaz'dır.

Halide Edib'in *Mev'ud Hüküm* romanında müttefik Almanyasında okuyan Kasım Şinasi'ye karşılık *Kerim Ustanın Oğlu*'ndaki Dr. Kasım Cumhuriyet Devrinin dost ülkesi Amerika'da yetişmiştir. Esasen Halide Edib'in doktor tiplerinin çoğu yurtdışında öğrenim görmüşlerdir. Halide Edib'de doktor ve hemşire tiplerinin çok görülmesi yaşlılık yıllarında artan hastalıkları ve eşinin de doktor olması ile ilgili olabilir. Bilhassa son romanlarında toplumun yeni tiplerini işleyen Halide Edib bunlar arasında doktorlara önemli bir yer vermiştir. Bu doktorların hepsi mesleklerine dört elle sarılan fedakâr ve kusursuz insanlardır. Halide Edib doktorlar hakkındaki görüşlerini *Yeni İstanbul Gazetesi*'ne yazdığı bir yazıda şöyle dile getirmiştir:

"Kırk küsur yıldır, mesleklerine dahil olmamakla beraber kaderim beni beden-doktorları grubunun içinde yaşattı. Zihniyet ve vaziyetlerini her tarafından ve içinden tanımak fırsatını bana verdi." "... Genç doktorlar kadar (yine az istisna ile) insaniyete ve vemi-yete karşı vazifelerini bu kadar idrak eden fedakâr ve yüksek ruhlu bir sınıfa ben tesadüf etmiş değilim. Maamafih, yemiş veren ağaca en fazla taş atıldığını ifade eden darbi meselimiz fehvâsınca (anlamınca), en fazla tenkid ve tarize onların maruz olduğunu da hayretle görmüş olduğumu söyleyebilirim."

Hüseyin Rahmi'nin *Ölüm Bir Kurtuluş mu?* romanındaki Dr. Hüseyin Hulki Bey'in intihar mütehassıslığı kurması Türklerin pratik zekâsını simgeleyen bir örnektir.

Bu kısa araştırmamızda bulabildiğimiz doktor tiplerinden Dr. Kasım Şinasi üstün nitelikleri yanında kıskançlık gibi ilkel bir duyguya kapılarak karısını öldürür. Dr. Ömer Behiç de duygularının esiri olarak hastalarından hoppa bir genç kıza tutulursa da sonunda eşine ve çocuklarına döner.

Kalemlerinin sivriliği ile tanınan Eşref ve Neyzen Tevfik'in doktorlar hakkındaki görüşleri olumsuzdur. Eşref'e göre doktorlar Azrâil gibidirler, insanları tedavi edecek yerde öldürürler. Neyzen Tevfik ise doktorların mezarda ölü yiyen zararlı böcekler gibi hastalarını yediğini söyler.

Bunlar dışında Türk edebiyatçılarının doktorlar hakkındaki görüşleri olumludur.